

נשק תלול מסלול, לחמת גרילה ותקפותה של תפיסת הביטחון

גבריאל סיבוני

ישראל טל פורס בספרו **בטחון לאומי** יריעה רחבה למרכיבים השונים של "העקרונות והרעיונות המרכזיים של תורת הבטחון של ישראל שנקבעו בשנות החמישים"¹. בהתייחסו לעיקרון הראשי של תורת הביטחון של ישראל הוא כתב כך: "את תורת הבטחון של מדינת ישראל אפשר להגדיר במשפט אחד: ויתור כמעט מוחלט על כוח העמידה לטובת מירב כוח המחץ"². למעשה, עיקרי העשייה הצבאית בהקשרים אלו התגבשו במשך השנים לשלושה מרכיבי יסוד:

ישראל בסוריה מתקן שנחשד כאתר לפיתוח גרעין ובעקבות הדיון הציבורי שהתפתח בעקבות ידיעות אלה בנוגע להרתעה הישראלית. טענתו המרכזית של גלבר נוגעת להתמוטטותם של כל שלושת המרכיבים. במאמרו נכתב: "בשנת 1973 – כמו בשנת 2006 – התמוטטו כל שלושת המושגים: ישראל איבדה את ההרתעה, לא הייתה התרעה, והיא לא הצליחה להשיג... ואין זה משנה כמה פעמים צעקנו ונצעק שניצחנו... אנחנו משתמשים מול הפלסטינים וחזבאללה באותם מושגים ודפוסי חשיבה, שהיו תקפים לצבא המצרי והסורי אך אין להם משמעות מול קנאים דתיים המוכנים להתאבד או להקריב את חייהם ביחסי כוחות שאף צבא סדיר לא היה נלחם בהם". ראוי לבחון את מהותו של אותו שינוי שגלבר מתאר ומהי משמעותו בנוגע לתקפותם של מושגי היסוד של תפיסת הביטחון של ישראל.

מדינת ישראל נדרשה במשך השנים להתמודד עם שני איומים עיקריים: איומים צבאיים קונבנציונליים ואיומי טרור⁴ (האיום הבלתי קונבנציונלי אינו מנותח במאמר זה). את הפעלת הכוחות הקונבנציונליים אפיינה הפעלת כוחות צבאיים מאורגנים נגד צה"ל.

- **הרתעה** – זהו מרכיב באסטרטגיה של מדינת ישראל שנבנה כדי למנוע יזמות מלחמתיות של הערבים נגד ישראל. על נושא ההרתעה נכתבו הררי מילים, הן בהקשרים כלליים והן בהקשרי העימות הישראלי-ערבי. הבנת המונח "הרתעה" והדיון בנושא הזה בעייתיים בשל הקושי לכמת את שיעור ההרתעה ואת מרכיביה.³
- **התרעה** – היכולת של מדינת ישראל לקחת סיכון מחושב מול כוחן הצבאי של מדינות ערב, יצרה מצב שחלק ניכר מכוחו של צה"ל – מערך המילואים – אינו מגויס ואינו ערוך לקרב. ההתרעה באה לספק למדינת ישראל זמן מספיק ליצירה של מענה הולם לאיום.
- **הכרעה** – המרכיב המשלים את המשולש הביטחוני. ההכרעה המושגת היא הכרעה של היכולת הצבאית של המדינה התוקפת ולא יותר מכך. כדברי בן-גוריון "לנו אין אפשרות של פתרון סופי לסכסוך בינינו כל זמן שהערבים אינם רוצים בו"⁴.

ניתוח נוסף למרכיבים אלה ניתן במאמרו של יואב גלבר,⁵ שנכתב בעקבות הפרסומים אשר לפיהם תקפה

ד"ר גבריאל סיבוני,
חוקר במכון למחקרי
ביטחון לאומי.

למדינתם. הפעלה זו תתגלה כבעלת מגבלות חמורות אם ייעשה בה שימוש התקפי לכיבוש שטח נגד מדינת ישראל.

בתנאי המיוחדים של מדינת ישראל, בעיקר בכל הקשור לגודל השטח, לעומק האסטרטגי המזערי של המדינה ולריכוז האוכלוסייה והתשתיות האסטרטגיות במרחב צר וצפוף, חובה לבחון לעומק את המשמעות הנגזרת בעקבות שינוי פניו של האיום. ההתבססות של סוריה וגורמי הטרור על הפעלה של אש ועל שיטות לחמה של גרילה מחייבת בחינה ביקורתית של שלושת יסודות התפיסה שתוארו לעיל.

בחינת מושגי יסוד

הרתעה

מלחמת ההתשה ומלחמת יום הכיפורים שאחריה, פרצו לאחר אחד הניצחונות המובהקים של צה"ל במלחמת ששת הימים. דומה שהדיון בהרתעה של מדינת ישראל חייב להתחיל בחמקמקותו של מרכיב זה בתפיסה כפי שהוא בא לידי ביטוי באותה תקופה. מאז, מדינות ערב וארגוני הטרור מתמקדים בניסיונות להתיש את כוח העמידה של ישראל ולא לפגוע בה באמצעות מכה אחת ניצחת. נוח יהיה להגדיר שתי הגדרות למונח "ההרתעה" כדלהלן:

■ **הרתעה סימטרית**⁷ – הרתעה מפני הפעלת כוח צבאית של מדינה ערבית – מאז מלחמת יום הכיפורים לא הותקפה ישראל בידי צבא של מדינה ערבית. נראה שמדינת ישראל מרתיעה את מדינות ערב דוגמת סוריה מלתקוף את ישראל. סוריה הורתעה מלתקוף את ישראל בעת מלחמת לבנון השנייה ולאחר מה שפורסם כתקיפה מצד כוחות ישראלים בעומק סוריה. לעומת זאת, סוריה לא הורתעה במלחמת לבנון השנייה ובשנים שקדמו למלחמה זו מלתמוך בארגון חזבאללה וארגוני טרור נוספים הנמצאים בחסותה.

שיטות הלחימה שהופעלו בהקשרים אלה כללו הפעלה של צבאות גדולים ומאורגנים הבנויים לפעול באמצעות תמרון לצורכי ביצוע תנועה תוך כדי הפעלת אש לצורכי כיבוש שטח או הגנה על שטח והשמדת האויב. במשך השנים, ועם הבנת יכולות צה"ל נגד התמרון, פיתח האויב שתי יכולות מרכזיות:

■ **השימוש המסיבי באש תלולת מסלול** – מדינות דוגמת סוריה וארגונים דוגמת חזבאללה בלבנון וארגונים פלסטיניים בנו יכולות הפעלת אש תלולת מסלול כחלק מרכזי ביכולתם המבצעית. צבא סוריה בנה יכולות הפעלת אש בעצמה ובספיקה גבוהה. מערך זה נבנה גם כדי לפעול בחזית בצפון המדינה ובעומק האסטרטגי של המדינה. לצדם בנו חזבאללה וארגוני טרור אחרים מערך יכולות תלולת מסלול. אלו מציבות אתגר משמעותי. למעשה סוריה יכולה לפתוח במתקפה המבוססת על הפעלת אש על כוחות צה"ל וטרור נגד אזרחי המדינה בלא להפעיל כוח מתמרן כל שהוא ובלא שמטרתה של מתקפה זו תהיה כיבוש שטח.

■ **לחמת גרילה** – גרילה היא שיטת לחימה בעלת שני מרכיבים יסודיים: הראשון הוא מאפיין פעולה מבוזרת המבוצעת בידי כוחות קטנים בעלי חתימה נמוכה, והמטרה המקומית של הכוח היא לפגוע באויב, להתישו ולשבש את פעולתו במרחב. המאפיין השני של הפעולה הוא היעלמות. שיטה זו באה בעיקר למנוע מהיריב את היכולת להפעיל את עצמתו הקונבנציונלית. לאחרונה אנו עדים לניסיון של סוריה לבנות גם יכולות לחימה המבוססות על שיטות של לחמת גרילה לצד שימור יכולת הפעולה הקונבנציונלית. יש לזכור שהשימוש בשיטות של גרילה מחייב את כוחות הגרילה להיות במרחב המוכר להם, ובתוך כך להסתייע בתשתיות ובאוכלוסייה האזרחית שבמקום. לכן זו בעיקר לחימה הגנתית נגד כוחות הנמצאים בהתקפה על טריטוריה שמחוץ

■ **הרתעה א-סימטרית** – זוהי ההרתעה של ארגונים ומדינות מלפעול נגד ישראל באמצעות הפעלת טרור באמצעות ירי תלול מסלול ואמצעים אחרים. ישראל לא הצליחה לקיים הרתעה א-סימטרית בכל שנות קיומה תוך כדי פעולה של גורמי טרור ומדינות נותנות חסות נגד ישראל. לפני מלחמת לבנון השנייה התגבש דפוס פעולה של חזבאללה, שהארגון לא הורתע בו מלפעול מפעם לפעם ולא הורתע מלבצע ניסיונות חטיפה של חיילים ישראלים ואף הצליח בשניים מהם, אולם תוצאות מלחמת לבנון השנייה מראות כי עד לשלב כתיבת שורות אלה מתקיימת מול הארגון הרתעה א-סימטרית והארגון נמנע לחלוטין מפעילות נגד ישראל. ראו לדוגמה את המשך הסתרתו של מנהיג הארגון נסראללה. לעומת תופעה זו בצפון, אנו עדים לחוסר יכולת של ישראל להרתיע ולמנוע ירי תלול מסלול מעזה לעבר ישראל. ירי זה מבוצע בידי כמה ארגונים בעלי אינטרסים שונים.

יש לזכור שבשני המקרים, ההרתעה מושגת בזמן קצוב. הצלחת השגתה תלויה ישירות במשך הזמן שההרתעה מתקיימת בו. בחינה של הסיבות לחוסר היכולת לממש הרתעה א-סימטרית בדרום לעומת השגה של הרתעה כזו בצפון, הנמשכת כבר כשנה וחצי, מצביעה על השוני שבין שתי זירות אלה. שוני זה כולל שני מרכיבים עיקריים:

■ **השליטה המרכזית של הארגונים** – ארגון חזבאללה הוא ארגון בעל יכולת שליטה טובה על כוחותיו. קיימות בלבנון מיליציות נוספות, אולם אלה אינן פעילות מאוד במרחב שחזבאללה פועל בו. שליטתו של הארגון בכוחותיו מאפשרת לו לשלוט בפעילות העוינת ממרחב דרום לבנון. לעומת זאת, במרחב עזה ארגון חמאס פועל לצד ארגוני טרור נוספים, ובמצב הקיים אלה אינם נשלטים שליטה מרכזית בידי חמאס.

■ **היקף הפעלת הכוח של ישראל** – היקף פעולתה של ישראל בלבנון היה חסר כל פרופורציה להיקף האיום. פעולה זו גרמה נזק עצום לחזבאללה – לעורף האזרחי שלו, ליכולתו המבצעית ולתשתיות הכלכליות שלו. נראה שלעצמת הפעלת הכוח קשר הדוק ליכולת לקיים הרתעה א-סימטרית לאורך זמן. ייתכן שהפעלת כוח דומה בעזה שיותקפו

בה משמעותית תשתיות מבצעיות וכלכליות של חמאס והארגונים הנלווים למשך זמן ארוך תאפשר להגיע למידה מסוימת של הרתעה א-סימטרית מול ארגונים אלה.

לסיכום הדברים, אפשר לקבוע שקיומה של הרתעה א-סימטרית הוא אתגר משמעותי לישראל. הכנסתו של נשק תלול המסלול כאמצעי המרכזי להפעלת טרור מחייבת את ישראל לאתר דרכים למימושה של הרתעה זו של ארגוני הטרור. מודל מלחמת לבנון השנייה הראה שאפשר לקיים הרתעה א-סימטרית למשך זמן מול ארגון חזבאללה.

הרתעה

במשך השנים פותחה בישראל יכולת מודיעינית מעולה לאיתור יכולות וכוונות של האויב לתקוף את ישראל. ההתכוננות כוונה לתרחיש שישראל מותקפת בו בידי כוחות צבאיים הפולשים לתוך תחומה הטריטוריאלי של המדינה. למצבים אלה נבנתה שפה משותפת של מושגים שדירגו סימנים המעידים על כוונת האויב לתקוף. דומה שתרחיש תנועת הכוחות המתמרנים הסוריים לתוך רמת הגולן מתרחק מאתנו, ובמקומו מוכנסים מרכיבים א-סימטריים דוגמת הפעלת אש תלולת מסלול בהיקפים מסיביים או פעולות התשה המשתמשות בשיטות של גרילה. איום זה יוצר מגבלת הרתעה

קיומה של הרתעה א-סימטרית הוא אתגר משמעותי לישראל. הכנסתו של נשק תלול המסלול כאמצעי המרכזי להפעלת טרור מחייבת את ישראל לאתר דרכים למימושה של הרתעה זו

כוחות תמרון גדולים בידי מדינות ערביות עדיין תקף, אולם לצדו גדל הצורך לספק התרעה להפעלת כוחות במתארי גרילה והפעלה של ירי תלול מסלול מסיבי, גם אם אלה מופעלים בידי מדינה, ועל אחת כמה וכמה כשאלה מופעלים בידי ארגוני טרור.

הכרעה

המונח "הכרעה" הוטבע כדי לתאר מצב שמוגרה בו יכולת היריב והוא הובא למצב של חוסר אונים במעשה חד-פעמי כמאורע, והוא נכנע.⁸ צה"ל נדרש להשגת הכרעה מהירה כדי לפגוע משמעותית ביכולתן הצבאית המאורגנת של מדינות האויב, ובו בזמן הוא נדרש לפגוע ולמזער ככל הניתן את יכולות הפעולה והנזק של ארגונים דוגמת ארגוני הטרור.⁹ בתרחישים קודמים צה"ל נערך למתאר התקפי הדומה למלחמת יום הכיפורים שמסגרות מתמרנות נעות בו לתוך שטח המדינה, ואילו כעת אפשר להניח שתרחישי מתקפת האויב יכללו הפעלה מסיבית של אש תלולת מסלול בהיקפים עוצמים ובספיקה רבה לכל רוחב החזית ועומקה עד העומק האסטרטגי של המדינה. אין להוציא מכלל אפשרות שאש זו תופנה ליעדים אזרחיים, למתקני תשתית, ובתוך כך סוריה עלולה להפעיל אש זו במקביל להפעלת אש של חזבאללה או במנותק ממנה. בהתאם לתפיסות היסוד של צה"ל, השלב הראשון במענה יכול שלב מגנתי, ולאחר מכן יידרש הצבא להשיג הכרעה במהלך התקפי. אם כן, ראוי יהיה לבחון את המשמעויות של המגננה ושל המתקפה בתרחישים אלה.

המעבר של האויב וריכוז המאמץ ההתקפי מתמרון לאש מחייבים בירור מעמיק בצורת המגננה של צה"ל. בעבר הופעלה האש כדי ליצר תנאים לתמרון ההתקפי שיבוא בעקבותיה, ואילו במצב החדש האש מופעלת כמרכיב ההתקפי העיקרי. במצב זה הפסקת הירי היא המרכיב הבסיסי בכל מענה מבצעי של צה"ל. ניסיון מלחמת לבנון השנייה הראה שהפסקת הירי ארוך הטווח היא משימה בת השגה ברמת יעילות

מסוכנת. הפעלה מסיבית של אש רקטות קצרות טווח אינה מחייבת תהליכי הכנות ארוכים. בפועל לצבא סוריה יכולת להפעיל אש בלוח זמנים קצר. מלבד זאת, עלינו לבחון תרחישי מתקפה נוספים דוגמת כניסה של כוחות סוריים הפועלים בשיטות של גרילה לביצוע תקיפות מקומיות נגד יעדים ונכסים ישראלים לאורך הגבול. אם כן, מה משמעותה של ההתרעה בתנאים אלה? אפשר להגדיר את ההתרעה בשני מאפיינים עיקריים:

■ **התרעה מנגד** – זוהי יכולת מודיעין למתן התרעה על הפעלת כוחות מעבר לגבולה של המדינה. לדוגמה, היכולת לספק מודיעין התרעתי בסוריה או היכולת לספק מודיעין התרעתי ממוקד בעזה. בשני מקרים אלה המודיעין נדרש לפעול ולספק התרעה בהיעדר נוכחות קבועה שלו בשטח. התרעה מנגד מאפשרת מענה מספק להפעלת כוחות צבאיים מאורגנים נגד מדינת ישראל הן למהלכי התמרון שלהם והן להפעלת מרכיבי האש. התרעה זו מתאפשרת בזכות החתימה הגבוהה הנגזרת מהפעלת מערכים אלה. לעומת זאת, קיים קושי מהותי לספק התרעה אפקטיבית מעבר לגבולה של המדינה בכל הקשור להפעלה של אש תלולת מסלול דוגמת רקטות קצרות טווח או להפעלה של כוחות בעלי חתימה נמוכה המפעילים שיטות של גרילה כאשר אלה מופעלים בידי ארגוני טרור (לדוגמה: ברצועת עזה ולבנון) ואם יופעלו מסוריה.

■ **התרעה תוך כדי נוכחות בשטח** – הלחימה של צה"ל באיו"ש בשנות העימות התאפיינה ביכולת ליצר מודיעין התרעתי אפקטיבי. יכולת זו נבנתה תוך כדי התבססות על הנוכחות הקבועה של צה"ל במרחב איו"ש. ולראיה הצליחו צה"ל והשב"כ לצמצם את הטרור לממדים נסבלים. הניסיון לממש יכולת זו בעזה ובלבנון מראה עד כמה קשה ליצר מודיעין אפקטיבי מרחוק. לסיכום הדברים, מרכיב ההתרעה בתפיסה הישראלית מחייב התאמה ועידון. הצורך בהתרעה להפעלת

גבוהה, ולעומתה קיים קושי בהפסקה משמעותית של האש קצרת הטווח. המענה הכולל לאיום הוא מענה הגנתי והתקפי משולב, שיוכל להתבסס על ארבעה מרכיבים. שניים הגנתיים ושניים התקפיים:

- **יירוט הטיילים במעופם** – מדינת ישראל פועלת כדי לפתח וליצר מערכות הגנה שיאפשרו יירוט של הטיילים במעופם. בשלב זה קשה לראות כיצד מערכות אלה מספקות תשובה שלמה לבעיה. מה גם שעלות הפעלתן צפויה להיות גבוהה, ואילו היקף הירי עלול להיות רב מאוד. בתנאים כאלה יקשה לראות כיצד תוכל מערכת יירוט לטפל באפקטיביות באיום. יעילותה של המערכת עשויה להיות גדולה יותר במרחב עזה, שם היקף הירי אינו דומה לזה הצפוי בצפון.

- **הגנה פסיבית והגנת החזית האזרחית** – מרכיב הגנתי זה כולל שני חלקים. החלק הראשון נוגע ליצירה של יכולת מיגון ושרידות בהתאם לתיעדוף מתאים של מערכים חיוניים במדינה וליכולת לספק מיגון לאזרחים מפני התקפות טילים ורקטות. מיגון זה צריך להיבנות כדי לאפשר מידה סבירה של המשך הפעילות האזרחית והכלכלית במדינה. לצד זאת חובה לייצר תפיסה מבצעית שלמה להגנת החזית האזרחית. תפיסה זו צריכה לכלול שילוב שבין כל המרכיבים הרלוונטיים, ובכלל זה צה"ל, רשות החירום להגנת העורף, מערכות השלטון המקומי ואף גורמים חוץ-ממשלתיים דוגמת עמותות וארגונים. רק שילוב סינרגי בין כל הגורמים האלה תוך כדי הדרכת האוכלוסייה והכנתה ליום פקודה תאפשר יצירה של מענה הגנתי אפקטיבי בחזית האזרחית לירי תלול המסלול.

- **אש מנגד** – צה"ל הציג במלחמת לבנון השנייה יכולות לפגוע במערכי השיגור הבינוניים וארוכי הטווח, אולם התקשה בפגיעה אפקטיבית ברקטות קצרות הטווח. נראה שהיכולת לפגוע באש אפקטיבית מנגד לא תתקיים גם בעתיד הקרוב. יצירה של מעגל תקיפה אפקטיבי שיכלול

איתור – ירי – השמדה הוא אחד האתגרים המשמעותיים של צה"ל. למרות האמור, השימוש באש מנגד (מדויקת וסטטיסטית) ימשיך להיות מרכיב במענה הכולל לאיום הרקטות.

- **פעולה מתמרנת התקפית למרחבי השיגור** – הפעלה של כוחות מתמרנים במרחבי השיגור כדי ליצור מגע ישיר עם הגורמים המפעילים והתומכים את השיגורים תאפשר צמצום משמעותי של הירי. פעולה מתמרנת כזו נדרשת לפעול משמעותית במרחב המוגן הן באמצעות כוחות קבועים והן באמצעות כוחות שיפעלו בשיטות של גרילה המפעילים נ"ט בהיקפים גדולים. צה"ל נדרש לאתר את תמהיל התמרון המיטבי שיאפשר לו לנוע גם במרחבים מוגנים כאלה. למרות העברת המשקל לירי תלול המסלול, עדיין יש לצבא סוריה מערכי תמרון לא מבוטלים. מהלכי התמרון של צה"ל ידרשו לפגוע בהם משמעותית תוך כדי כיבוש השטח וגם לפעול נגד יעדים שיקטינו את המוטיבציה להמשך ירי הרקטות.

השגת ההכרעה תחייב תמהיל מאוזן בין כל המרכיבים, אולם עלינו לזכור תמיד את לקחי המלחמה בעיראק. עיקרו של הצבא הוכרע בתוך זמן קצר, אלא שאז מצא עצמו צבא ארצות הברית מתמודד מול טרור נגד אזרחים ומול לחמת גרילה נגד כוחותיו בהיקפים גדולים. אם כן, הצורך להשיג הכרעה מחייב השלמה של המהלכים תוך כדי גיבוש תפיסה מבצעית מקיפה. כדי להשלים את ההכרעה יידרש צה"ל לספק מענה לאיומי לחמת גרילה מתוך השטח ומחוצה לו לאחר כיבוש השטח ועד גיבושו של הסדר.

סיכום

ההתפתחות קשת האיומים הכניסה למשוואה מרכיבים נוספים תוך כדי שינוי בתמהיל האיום. בעבר נדרש צה"ל להתמודד מול תרחיש שכוחות

שילוב שבין מערכות הגנה, אש מנגד ותמרון בתווך המוגן בשיטות של לחמת גרילה, יספקו חלקית את ההכרעה הנדרשת

מתמרנים תוקפים בו את ישראל כדי לכבוש שטח, ואילו עתה – משנוכחו אויבי ישראל ביכולתה להתמודד עם תרחישים אלה – הם הכניסו למשוואת האיומים את ירי הרקטות ואת לחמת הגרילה כמרכיב ליבה בתפיסה ההתקפית וההגנתית שלהן. שלושת היסודות: הרתעה – התרעה – הכרעה מחייבים בירור כדי לראות באיזו מידה מושגי יסוד אלה מעודכנים לאיום הנוכחי.

ישראל הצליחה במשך השנים לייצר הרתעה סימטרית, אולם התקשתה לייצר את זו הא-סימטרית. לקחי מלחמת לבנון השנייה מאפשרים לבחון מחדש את יכולתה של ישראל להעמיד מענה הרתעתי הולם גם לאיומים א-סימטריים. הקושי של מערכת הביטחון לייצר התרעה (מנגד) לאיומים א-סימטריים ואימוצם של איומים אלה על-ידי מדינות עימות דוגמת סוריה מחייבים לבחון מחדש את תהליכי בניין הכוח והמוכנות של צה"ל לתרחישי הפעלת ירי תלול מסלול מסיבי ללא התרעה בזמן אפקטיבי. ולבסוף, הבחינה של תפיסת ההכרעה של ישראל מחייבת עדכון.

ככל הנראה יידרש צה"ל לפעול לאורך זמן תוך כדי שילוב שבין מערכות הגנה, אש מנגד ותמרון בתווך המוגן בשיטות של לחמת גרילה. אלה יספקו חלקית את ההכרעה הנדרשת. צה"ל יידרש לספק מענה גם ללחמת הגרילה ולטרור שיימשכו בשטח אף לאחר כיבושו. תהליכי בניין הכוח של צה"ל מחייבים שיתופיות בין-זרועית המתמקדת לנקודה אחת התומכת את כל המערך מהחייל הלוחם והמסגרת הקטנה המתמרנת עד מפקדות הפעלת הכוח הראשיות של צה"ל.

הערות

- 1 ישראל טל, **בטחון לאומי – מעטים מול רבים**, תל אביב: דביר, 1996.
- 2 שם, עמוד 52.
- 3 חמקמקותו של מונח זה ניתנת להמחשה בפתיחתה של מלחמת ההתשה, ובעקבותיה מלחמת יום כיפור, שפרצו לאחר מה שנתפס כהעמקת ההרתעה של ישראל, אשר באה בעקבות מלחמת ששת הימים.
- 4 דוד בן-גוריון, **יחוד ויעוד – דברים על בטחון ישראל**, דברים בפני מפקדים, 5 ביולי 1955. תל אביב: מערכות, 1971.
- 5 יואב גלבר, "הרהורים על תפיסת הביטחון הישראלית", אתר Ynet, 21 בספטמבר 2007.
- 6 למען השפה המשותפת נקבע במאמר זה המאפיין המרכזי של פעולת טרור הכוונה לפגוע באזרחים שאינם מעורבים ישירות בלחימה. לכן פעולות טרור יכולות להתבצע הן בידי ארגוני טרור חסרי זהות מדינתית והן בידי מדינות המפעילות טרור. לדוגמה הפעלת אש של מדינת אויב נגד יעדים אזרחיים היא פעולה של טרור. מנגד, פעולה של ארגון דוגמת חזבאללה נגד כוחות צה"ל אינה יכולה להיחשב פעולת טרור.
- 7 המונחים משמשים כאן כדי להבחין בין התנגשות צבאית סימטרית של כוח מול כוח (Force on Force) ובין התנגשות א-סימטרית שכוח צבאי מאורגן פועל בה נגד כוחות לא צבאיים, המשתמשים באמצעי טרור ובשיטות לחמת גרילה.
- 8 יהושפט הרכבי, **מלחמה ואסטרטגיה**, משרד הביטחון, ההוצאה לאור, תל אביב: 1990.
- 9 לצורך מאמר זה נגדיר שבעימות צבאי עם מדינה תושג ההכרעה באמצעות פגיעה משמעותית ביכולות הצבאיות שלה עד כדי מניעה של יכולת פעולה אפקטיבית נגד ישראל, ואילו בהקשרי הטרור נגדיר שהכרעה תושג כאשר יושג מצב ביטחוני סביר לאורך זמן.